

Poštnina plačana v gotovini.

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

OPERA 1948 — 1949

Stevan K. Hristić
Ohridska legenda

10

Vsebina :

Odrsko delo Stevana Hristića
Ohridska legenda (vsebina baleta)
Ruski ples (V. Iving)

Premiera dne 27. aprila 1949.

Stevan K. Hristić:

Ohridska legenda

Balet v 4 dejanjih. Scenarij in glasbo napisal S. K. Hristić

Koreografa: Pia in Pino Mlakar

Dirigent: dr. D. Švara

Scenograf: Vladimir Žedrinski

I. dejanje:

(Vas blizu Ohridskega jezera)

Biljana	M. Škerjančeva
Marko, kmečki fant v službi Biljaninega očeta	S. Polik
Biljanin oče	P. Oblak
Biljanina mati	S. Japljeva
Ivan, Biljanin ženin	S. Eržen
Kum	A. Likovic k. g.
Čauš	J. Hafner
Ivanov oče	S. Štrukelj
Ivanova mati	R. Vrtačnikova

Janičarji, mladei in mladenke, ljudstvo

II. dejanje:

(Na bregu Ohridskega jezera)

Marko	S. Polik
Zvezda Danica	Veronika Mlakar
Biserka, jezerska vila	T. Remškarjeva

Rusalke in vile

III. dejanje:

(Pri vezirjevem hanu)

Veliki vezir	I. Anžlovar
Poveljnik harema	A. Prus
Vodja janičarjev	S. Eržen
Biljana	M. Škerjančeva
Rumunka	B. Šmidova
Bolgarka	M. Lupševa
Grkinja	N. Goljeva
Grški pastirji	J. Hafner, M. Jeras
	H. Neubauer,
	J. Janežič

Odaliske, janičarji, sužnji

IV. dejanje

(Vas blizu Ohridskega jezera)

Marko	S. Polik
Biljana	M. Škerjančeva
Oče	P. Oblak
Mati	S. Japljeva

Mladei, mladenke, ljudstvo

Kostume po načrtih **M. Babić - Jovanovičeve** izdelale gledališke krojačnice pod vodstvom **C. Galetove** in **J. Novaka**

Inspicient: **Z. Pianeecki**, odrski mojster: **J. Kastelic**,

lučni mojster: **S. Sinkovec**, maskerja in lasuljarja: **R. Kodrova** in **J. Mirtič**

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1948-49

OPERA

Štev. 10

ODRSKO DELO STEVANA HRISTIĆA

Skladatelj Stevan K. Hristić se je rodil l. 1885 in spada v tisto vrsto znanih srbskih skladateljev (Konjović, Manojlović, Milojević itd.), ki so ob začetku tega stoletja sicer šli izpopolnjevati svoje glasbeno znanje tudi v večje glasbene centre tujine, a se v svojih kasnejših glasbenih delih kljub delnim vplivom tujih šol in vzorov vendarle niso odtujili svoji rodni zemlji. Domača tematika, melodika in ritmika so v njih prvobitnega značaja.

Tudi Stevan Hristić je študiral glasbo v tujini, nekaj časa pri Maxu Regerju, kasneje pa celo v Moskvi, Rimu in Parizu. Po svojem končnem povratku v domovino se je kmalu odločno uveljavil kot skladatelj pa tudi kot dirigent. Nekaj časa je bil dirigent Beograjske filharmonije, razen tega tudi direktor Beograjske Opere, za katere formiranje ima dokajšnje zasluge. Danes se še vedno udeležuje kot dirigent na istem zavodu.

Kot skladatelj se je uveljavil zlasti z orkestralnimi deli, s katerimi si je stekel sloves dobrega instrumentatorja. Njegove skladbe so vsekakor izraz močne skladateljske osebnosti; po kompozicijskem stilu kažejo ponekod vplive verizma, na drugi strani ruskega realizma, v največji meri pa težijo k impresionizmu. Kakor Konjović, se je tudi Hristić zgodaj posvetil odrski glasbi in je uglasbil najprej opero »Suton«, nato balet »Ohridsko legendo«, poleg tega pa je napisal odrsko glasbo v narodnem tonu za igro »Čučuk — Stana«, uglasbil je prvi srbski oratorij »Vaskresenije«, napisal je čudovito lepi žalni spev »Opelo« v b in e molu; izmed solističnih pesmi so znane: Jesenska elegija, Ponoč in Novembar.

»Ohridska legenda« je Hristićevo največje in najuspelejšo odrsko delo. Snov za to baletno kompozicijo si je izbral iz bogate zakladnice narodnega blaga, izvirajočega iz obmejnih predelov Makedonije ter Albanije. Ta narodno pravljično legendarna fabula z vsemi prastarimi folklornimi elementi, z zgodovinsko obleko iz

dobe turškega gospodarjenja po Balkanu, prepletena s tragično tedanjo življenjsko resničnostjo večne borbe za obstanek in z ljudsko bajeslovno fantastiko, je ohranila toliko pristne narodne poezije, vere v junaštvo ter po njem izbojevano osvobojenje in nudi toliko možnosti za odrsko, zlasti plesno izrazno upodobitev, da nikakor ni čudno, ako je skladatelja zamikala. Zgodba sama je seveda naivna, toda naivna zgolj do stopnje preproste narodne pesmi, nikjer solzava, občutena in v svojem življenjskem občutju zdrava.

Biljana in Marko sta mlad par dveh zaljubljenцев, katerima življenje za srečno združitev zoperstavlja zapreko za zapreko. Najprej socialna razlika — ona bogata kmečka hči, on pa siromašen kmečki delavec — volja očetova, ki hoče hčer omožiti z bogatim snubcem, in končno turški vdor, Biljanino ugrabljenje in izbira za sultanov harem. Markov pogum, ki ga vodna vila Biserka nagradi s čudežnim mečem ter rožo, končno le premaga vse ovire in zagotovi mlademu paru srečno bodočnost. Po sredi vsega dogajanja je Ohridsko jezero, v čigar valovih išče v težki uri obupani Marko tolažbe za svojo žalost in najde v njih tudi pomoč za srečno rešitev.

Veselo kolo ohridskih fantov in deklet, skupno branje sliv, običaji snubljenja in ženitovanja, borba s sovražnikom itd. nudijo obilo možnosti za uporabo pestrih folklornih elementov.

Naša odrska uprizoritev v koreografski zamisli Pie in Pina Mlakarja je ohranila vse bistvene značilnosti sižeja, le prizorišče tretjega dejanja je prenesla s sultanovega dvora v Carigradu v vezirjevo taborišče na poti iz Ohrida proti Carigradu.

»Ohridsko legendo« daje z velikim uspehom beograjsko gledališče, nekako v istem času s premiero baleta v Ljubljani bo tudi premiera v Zagrebu.

OHRIDSKA LEGENDA

(Vsebina)

Prvo dejanje

Lepa makedonska jesen. Pri gospodarju berejo slive in jih odbirajo. Med fanti in dekleti je pri delu tudi domača hči Biljana. Pri Biljaninem očetu služi za hlapca tudi mladi Marko, ki je ves zaljubljen v gospodarjevo hčer. Tudi Biljana ga rada vidi. Dekleta vpletejo v delo svoje dekliško kolo, kar pa ni po volji Biljaninemu očetu, ki jih prišedši iz hiše pri plesu preseneti. Pokara jih, češ da je ta dan še mnogo dela. Ko se gospodar odpravi po svojih opravkih.

mladino kaj kmalu spet prevzame dobra volja, da se med delom zabava po svoje. V veselem razpoloženju pa gre vendar tudi delo od rok, in prebrane slive odnašajo dekleta v košarah v šrambo. Le Marko in Biljana se kar ne moreta ločiti drug od drugega. Oče se povrne in razodene Biljani novico, da vsak čas pričakuje snubcev, ki ga bodo po stari šegi zaprosili za hčerkino roko. Ta vest Biljano močno zadene v srce, kajti nenadoma začuti, da ljubi Marka in da nikakor ne bi mogla biti žena drugemu. K obupanemu dekletu pristopi mati, ki jo skuša potolažiti. A že je slišati, da se bližajo svatje. Svate in snubce pričaka zbrana vsa družina. Po starih šegah se začne obred snubljenja, ki po svojem teku Biljani skoraj ne dovoljuje, da bi mogla kaj ugovarjati.

V to veselo svatovsko razpoloženje nenadoma udari roparski Turek, ki pobira po deželi dečke za svojo janičarsko vojsko, dekleta pa za sužnje po haremi. Turki ropajo po hišah in jih iz objestnosti požgo. Tudi pred Biljanino hišo prihrumijo, da bi oteli lepo Biljano. Razvname se krvava borba, v kateri pade tudi Biljanin ženin Ivan. Biljana mora v suženjstvo.

Drugo dejanje

Odkar ni Biljane, Marko nima več nikjer obstanka. Misli in misli, kako bi jo rešil iz turške sužnosti. Na bregu jezera stoji in gleda v njegove temne valove. O, ko bi mu skrivnostno jezero hotelo pomagati, da bi prišel do čudežnega meča, s katerim bi lahko premagal turško premoč! In glej, na nebu se utrga zvezda Danica v znamenje, da mu je pripravljena pomagati iz te stiske srca. Danica priplove na zemljo, prime Marka za roko in ga vodi prav do jezerske gladine. Čudo: jezerski valovi se začno pred njima umikati vse do temne, ostre školjke, ki se odpre in pokaže svojo tajno: vilo Biserko. Marko ve: kjer je Biserka, tam je tudi čudovita roža ljubezni in tam je tudi čudežni meč! Če se ljubo dekle dotakne te rože, se izpremeni v belo golobico in odleti iz tujine nazaj v svoj rodni kraj. Vila Biserka je presunjena od Markove plemenite zvestobe ter ljubezni do Biljane, zato ga nagradi z rožo in čudežnim mečem. V mraku se zablika mečeva ostrina in Marko se odloči za borbo s Turki.

Tretje dejanje

Turški veliki vezir je zbral po poti naropano rajo, da bi iz njenih vrst izbral najlepše sužnje za sultanov harem. Dolga vrsta obupanih nesrečnic mora mimo njegovih oči. Po orientalskem plesu odalisk sledi janičarski ples z noži. Vse to je šele uvod za samo

Nekaj prizorov iz naše nove uprizoritve »Traviata«
(Režiser: C. Debevec, scenograf: ing. arch. E. Franz, dirigent: R. Simoniti)

Otta Ondina kot Violeta in Drago Čuden kot Alfred Germont (I. dejanje)

Oče Germont (Vekoslav Janko) prigovarja Violeti, da bi se odpovedala svoji ljubezni do Alfreda (Il. dejanje)

Violetino slovo od Alfreda (Otta Ondina in Drago Čuden)

Vse slike foto S. Zalokar

izbiranje suženj, ki se stiskajo druga k drugi in se tako pomikajo preko prostora, ne da bi mogle uiti tehtajočim vezirjevim očem. Po prvem ogledu pridejo posamezne izbranke v zadnjo izbiro. Na vrsto pride najprej Romunka, za njo Bolgarka. Žalost in strah napolnjujeta njuni srci, a vendar morata odplesati vsaka svoj ples. Njema sledi grška pastirica v spremstvu pastirjev, ki ji igrajo za ples kot takrat, ko je na svoji rodni grudi še pasla bele ovčice. Vezir še vedno ni zadovoljen. Na vrsto pride Biljana. Njena obleka je že preveč utrpela na nekdanji čednosti, zato jo Turek hitro ogrne z zlatotkanim plaščem, samo da bi ugajala velikemu vezirju. Biljana pa, polna boli in ponosa, čuti vse to kot okovje in ponižanje. Njen ples je skoraj uporniški, a vendar tako plemenito zanosen, da pade vezirjeva odločitev prav na njo. Biljana se brani kot brezumna. V tej največji stiski se nenadoma pojavi Marko, ki se s čudežnim mečem v roki prebije skoraj prav do nje. Biljana poleti k njemu, ali že se Turki zavedo položaja in prično z navalom janičarjev. Marko ne more premagati tolikšne premoči. V pripravnem trenutku vrže Biljani čudotvorno rožo in glej: iz obkoljenega turškega kroga se izviije bela golobica in odleti pod svobodno nebo. Turki ostrme. To priliko izkoristi Marko, se reši iz nevarnega obroča in si tudi sam izbojuje pot v svobodo.

Četrto dejanje

Biljanin oče obnavlja požgano domačijo, pri čemer mu pomaga vsa sosesščina. Le Biljane ni in ni nazaj. Še Marko bi rad pomagal, a mu delo nikakor ne gre izpod rok: preveč je žalosten. Fantje in dekleta ga vabijo v kolo, samo da bi ga s tem razvedrili in mu odgnali temne misli. Zaman. Marko čuti, kar drugi ne občutijo, in ve za stvari, ki jih drugi ne vedo. Nad domačijo že kdo ve kolikič zakroži bela ptica golobica. O, da bi bila Biljana! Glej, sede na cvetočo slivo! Marko razgrne veje in v drevesu se pokaže njegova Biljana, kot da tam čaka nanj skrita že dolgo, dolgo. Obsujejo jo prijatelji in prijateljice, oče, mati in sosedje. Ob svidenju prevzame vse ena sama radost. Vsa sosesščina je priča svatbe, kakršnih je le malo.

RUSKI PLES

V narodnih plesih in pesmih ljudstvo običajno riše svoj ideal človeka. Bistvene poteze ruskega moškega plesa so pogum, spretnost, moč, lepota, občutek lastnega dostojanstva. Plesalec bi se rad pokazal, da je lepši in spretnější kakor v vsakdanjem življenju. Praviloma se izogiba, da bi bil videti smešen, izvzemši v tistih primerih ko v šaljivem »horovodu« prikazuje kako osebo (živčnega starca, razgrajča, pijanca itd.) ali posnema gibe živali (medveda, kozla, lisice in drugih).

Težnja za fizično in moralno lepoto se močno odraža v ruskem koreografskem folkloru.

V ruskem narodnem plesu so spretnost, moč, lepota, gracioznost lastni i ženski i moškemu, kakor tudi občutek lastnega dostojanstva — občutek, ki ga niso mogla uničiti niti stoletja popolne odvisnosti kmetovalcev od plemičev posestnikov.

Ruskemu ljudstvu so najljubši junaški liki. Vzemimo na primer samo ruske narodne pesmi — »biline«. Priljubljeni junaki tih pesmi so hrusti, heroji poguma, moči, pameti, volje, vztrajnosti, moškosti, odpornosti, plameneče ljubezni do domovine. Te odlike se v stoletjih v ljudstvu vse do danes niso izpremenile.

Z značajem tistega, kar bi plesalec rad izrazil, je odrejen značaj plesnega jezika. Izbirajo se prav tisti gibi, s pomočjo katerih je mogoče izraziti poteze, ki so značaju najbolj bistvene. To se ne kaže le v izbiri posameznih gibov, temveč tudi v gradnji celih plesnih stavkov in v kompoziciji celotnega plesa.

Ruski narodni ples je mogoče porazdeliti na tri najvažnejše oblike: množični (»horovodni«) ples, ples v paru in solistični ples.

»Horovodni« ples je najbogatejši po svoji vsebini, ponazarjujoč z gibi besede pesmi. Ta ples je tudi po izbiri sižeja zelo raznolik. Sicer sta glavna izvajalca v njem vedno eden ali dva solista (najbolj često moški in ženska, kdaj pa kdaj pa tudi dve osebi istega spola). Množica v večini primerov le spremlja solista s petjem, ponavljja nekatere njune gibe ali pa preprosto formira skupino, ki se pomika za solistoma. Razen tega pa je še niz »horovodov« (običajno so to »horovodi« najbolj komplicirane vsebine), v katerih po vrsti vsi udeleženci nastopajo kot solisti.

Toda medtem ko so »horovodi« po vsebini bogatejši od parnih in solističnih plesov, pa je njihov plesni slovar, njihova rezerva plesnih sredstev mnogo bolj skromna, kajti vsak udeleženec v njih nehotе hoče vskladiti svoje gibe z gibi sosedov. Zato se težki gibi,

ki so pristopni samo res izkušnemu plesalcu, v »horovodu« nikdar ne uporabljajo. »Horovodi« sestoje večinoma iz ritmičnih korakov ali plesa v teku, čeprav naletimo tudi na tako zvani »ruski hod«, na počepe in še na druge ne preveč komplicirane načine. Raznolikost se dosega v glavnem z izpremešavanjem »horovoda«. Udeleženci se razporede enkrat v krogu, drugič v dolgi verigi ali v vijugasti povorki, se razdele v manjše skupine, se v vrsti pomikajo drug proti drugemu, zamenjujejo mesta, se prebližujejo in spet oddaljujejo.

Večkrat prehajajo kakor skozi živa vrata pod dvignjenimi rokami drugih udeležencev, ali si polagajo na ramena roke soseda, se obračajo, delajo »plot«, dokler ves zbor ne naredi podobe žive ograde.

Udeleženci okroglega »horovoda« se bodisi drže za roke, bodisi se sploh ne dotikajo sosedovih rok, lahko so obrnjeni z obrazom proti sredini ali pa v obratni smeri, lahko hodijo drug za drugim, obračajoč se z bokom proti sredini.

Parni ples je po tematiki skromnejši od »horovoda«. Njegova vsebina je v prvi vrsti ljubezenska. Predstavlja neke vrste nemo priznanje ljubezni. Ženska priteguje moškega z očmi, z gibi rok in ramen, moški pa se trudi, da bi ji pokazal svojo moč, hrabrost in spretnost.

Parni ples terja od ženske izredno bogato mimiko. V nji se kaže koketnost in upiranje, nežnost in vesela zvijačnost, živahnost in trudnost, ošabnost in skromnost, bojazen in obeti. V nji je želja, da bi bila ljubljena in strah pred neznano bodočnostjo, neodločnost in celo zmedenost. Dekle enkrat privablja mladeniča s pogledom, z zgibanjem obrvi, trepalnic, s komaj opaznim kimanjem ter z gibi ramen, drugič ga spet odvrča, si zakriva obraz z lakti in se v teku odmika, kakor bi jo prevzel sram lastne drznosti, kakor da bi se zbala tistega viharja strasti, ki jo je sama izzvala, kakor da se ograjuje z rokami pred neumornim preganjalcem, ki hiti za njo.

Karakteristična poteza, zaradi katere se ruski parni ples razlikuje od narodnih plesov drugih evropskih narodov, obstoji v tem, da se udeleženca ne držita za roke in ne objemata drug drugemu niti ramen ne pasa.

»Kadrilni« plesi zavzemajo mesto med »horovodnimi« in parnimi plesi. Po številu udeležencev so to množični plesi, po svoji konstrukciji pa so bližji parnim zapadnoevropskim plesom. Kadril je prodril iz mesta ali s posestniških plesov na kmetih in se združil z ruskim plesom. Sestavljen je iz narodnih gibov, vendar je v njem ohranjen balski značaj plesa. Prav tako kot balski kadril se tudi ta

narodni kadril deli na šest figur, in prav tako kot v balskem kadrilu udeleženci tudi tu zamenjujejo mesta. Pri obračanju mladeniči objemajo dekleta.

Solistični ples, v kolikor oddvojimo od njega solistične plesе v okviru »horovoda«, se lahko samo do neke mere imenuje solističen. Sicer so primeri, ko plesalec pleše sam, toda mnogo bolj pogosto vendarle plešeta dva: fant s fantom in dekle z dekletom. V kolikor imenujemo ta ples solističen, pa je to zaradi tega, ker pleše vsak izvajalec zase.

Ta ples je običajno zgrajen na principu tekmovanja in kosaanja: kdo bo koga s plescem prekosil. Plesalca stojita drug nasproti drugemu. Prvi začne plesati, drugi pa gleda. Plesalec večinoma kaže samo eno figuro, ne mešajoč jo z drugimi. Nato odstopi mesto tekmecu, ki se prav tako po neki figuri spet umakne prvemu. Oba plešeta tako izmenoma, ne da bi pri tem hitela razkazovati vso svojo rezervo veščin, s katerimi razpolagata. Posebno štedljivo troši plesalec to rezervo, kadar se sreča z nepoznanim tekmecem. Kajti prekositi tekmeca ne pomeni, da plešeš bolje, virtuoznije in lepše kakor tvoj nasprotnik. Ne, tekmeca moraš potolči s številom figur in njihovo raznovrstnostjo. Zmagovalec je tisti, ki še ni izčrpal svojih plesnih gibov, medtem ko je partner že prešel na poslednjo »prisjatkano«, ali pa — ako tekmujejo ženske — na vrtenje na mestu. Običaj ne prepoveduje, da bi se ponavljale figure, ki jih je že izvedel nasprotnik. Če se srečata dva nasprotnika, ki sta nagnjena k posnemanju, kajpada obstoji nevarnost, da se bo plesni dvoboj zelo zavlekel.

V kolikor mesto in značaj gibov dovoljujeta, se plesalec pomika v krogu, obkoljen od gledalcev, ki so v tekmovanju neke vrste razsodniki. Potem ko zaključi enega ali več krogov, zavzame plesalec spet svoje mesto, se obrne z obrazom proti svojemu nasprotniku, katerega z vljudno gesto pozove, naj pokaže znanje. Na začetku delata oba najpreprostejše gibe, postopoma pa postajajo figure bolj in bolj zamotane.

Nemogoče je prikazati in niti ne naštet i v kratkem vse tehnične načine, ki prehajajo v sestav ruskega narodnega plesa. Navedli bomo samo nekaj glavnih. Izmed pokretov naprej, poleg velikega števila raznih korakov — med temi koraki se noge zdaj izmenjujejo kakor v vsakdanjem gibanju, zdaj naredi ena noga dva koraka, a druga enega, zdaj se ena noga nekoliko dvigne, medtem ko se druga postavi na zemljo s celim podplatom, zdaj ena drsa po zemlji, ne da bi se od nje ločila, medtem ko ji druga sledi samo na vrhovih

prstov itd. — je potrebno omeniti »drobi«, t. j. močne udarce po zemlji s celim stopalom ali s peto ob skoraj neopaznem poskakovanju.

Izmed pokretov umikanja je treba omeniti tako zvane »vrvice«: plesalec se umika, prepletajoč noge in potrkujoč z vrhom noge ali tudi s peto.

Karakterističen pokret moškega plesa, ki ga sicer ni najti v zapadnoevropskih plesih, je »prisjatka«: plesalec v globokem počepu zviže obe nogi, ki jih hitro privzdiguje se izproži drugo za drugo naprej. Bolj zapleteni način prisjatke je »polzunok«. Tudi tu izprežuje plesalec obe nogi predse, toda ne da bi se pri tem privzdigoval ali vzravnaval. Prisjatka ima kopico variant. To je vsekakor najbolj zapleten moški ples.

Pri pravem ruskem narodnem plesu ni srečati visokih skokov in vzletov v zrak. V kolikor je poskakovanj, so povsem neznatna.

Osnovna odlika ruskega plesa, zlasti ženskega, je njen lahen tempo. Zaradi tega narodna pesem primerja plešoče ženske z belim labodom ali tudi s pavico.

Moški gibi so v ruskem plesu junaški, svobodni in široki.

S svojimi plesnimi oblikami izraža ljudstvo svoje stališče do stvarnosti, svoja čustva, svoje simpatije in antipatije.

Krepki ruski ples s svojimi širokimi in energičnimi gibi izraža odlike narodnega duha, narodni karakter.

Cena Gledališkega lista din 6.—

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega Narodnega gledališča
v Ljubljani. Predstavniki: Juš Kozak. Urednik: Smiljan Samec.
Tiskarna Slovenskega poročevalca. — Vsi v Ljubljani.